

Om en stor mängd bränd säd och hur den hamnade i jorden

PER FRÖLUND

"Jag skall så en säd på Fyrisvall, som svearna skola få brått att skörda", hånade Rolf och strödde ut guldets ur hornet på vägen. Den som sår är Rolf Krake och det sker i Verner von Heidenstams *"Svenskarna och deras hövdingar"*¹. Rolf Krake var i Gamla Uppsala för att bråka med sin mors man, kung Adils.

Här lämnar vi Rolf Krake men håller oss kvar vid säd och i Gamla Uppsala.

Emellanåt görs vid arkeologiska undersökningar fynd vars omständigheter anvisar ett händelseförlopp. Fyndet gjordes vid undersökningen av ett omfattande boplatssområde i Bredåker i Gamla Uppsala 2003. Den veterligen första arkeologiska undersökningen i Bredåker ägde rum år 1914 när en skärvstenshöjning kom att undersökas av Oscar Almgren och Gunnar Silfverstolpe. Sedan dess har

mellan åren 1992–2005 skett upprepade undersökningar i ett mycket omfattande boplatssområde. Boplatssytorna ligger i åkermark som sträcker sig från en skogsbevuxen moränås ned mot ån Samnan. Från boplatssområdet känner vi för närvarande närmare 70 hus från ca 700 f.Kr.–600 e.Kr. Husen är av varierande konstruktion och storlek, allt ifrån små fyrstolpshus till stora hus med över trettio meters längd.

Åter till fyndet. Fyndet eller snarare fynden gjordes i en två meter stor och 20 cm djup grop. I ytan sågs en hel del brända sädeskorn men som efter regn kunde räknas i tusental. Ett parti av anläggningen hade varit synlig redan vid förundersökningen 1996, varför den var något skadad i sin norra del. I den andra delen floterades hela fyllningen.

Sädsgropan i plan och sektion. Foto: Elin Säll, Upplandsmuseet.

Flotering är som namnet antyder en metod där partiklars flytförmåga utnyttjas. Tillsätts vatten till en mängd jord sjunker tyngre partiklar och lättare flyter upp till ytan. De lätta partiklarna består i jordprover normalt av kolbitar och fröer, och de tunga av mineralen. Omkring sju kilo brända sädeskorn togs på detta sätt tillvara. Den en gång totala mängden bör ha uppgått till 10 kilo. Dessutom fanns en kolbitar av asp, björk och tall, små bitar hårt bränd lera och små mängder djurben av får/get och nöt. Utav tre större

prover gjordes en artbestämning av sädeskorn och fröer. Det kunde konstateras att materialet var genombränt och inte rostet. Proverna innehöll till 99 % korn, närmare bestämt skalkorn (*lat. Hordeum vulgare*) men även små inslag av havre och ogräs fanns. Det är anmärkningsvärt att inga andra sädesslag påträffades eftersom varje prov räknade tusentals brända sädeskorn. Inslaget av havre och ogräs är blygsamt och kan mycket väl ses som ett naturligt inslag från den åker där kornet en gång växte. De brända fröernas sam-

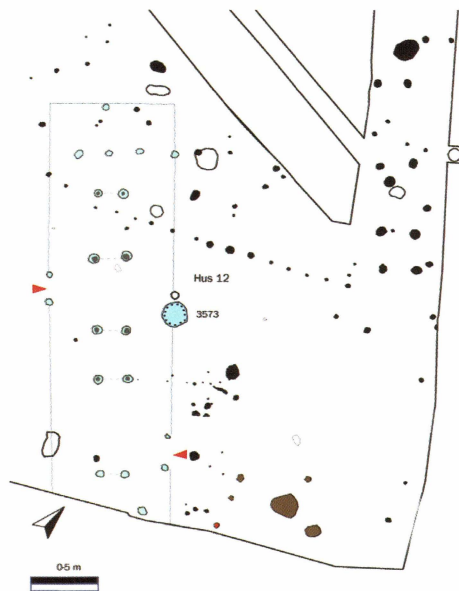
Ett arrangemang med bränd säd och förvaringskärl. Foto: Olle Norling, Upplandsmuseet.

mansättning berättar därför kanske hur en åker såg ut under äldre järnålder.

Vi kan därmed konstatera att fyndet bestod av stora mängder brända skal-korn. Kornen har skördats, slagits ut från axen och skiljts från agnarna samt torkats. Eftersom kornen var helt genombrända kan det troligen uteslutas att det rör sig om restprodukter efter någon tillverkningsprocess. Det har föreslagits att större kvantiteter förkolnade sädeskorn som påträffas på förhistoriska boplatser skulle vara lämningar efter öltillverkning².

Men när man gör öl så torkas eller rostras det grodda kornet, vid modern tillverkning i temperaturer mellan 110–200 grader³. Varför är de i så fall brända? Skedde det medvetet eller oavsiktligt? De skördade kornen bör ha representerat ett åtminstone hyggligt värde i sitt obrända tillstånd, motsvarande ett antal brödlevar. Och eftersom gropens hela innehåll var bränt bör det ha brunnit på plats.

Nu låg inte gropen för sig själv utan snarare i ett av boplatsens 50 hus. Huset ifråga, nr. 12, har minst varit 32 meter

Plan över sädesgropen (3573) och hus 12.
Plan: Per Frölund, Upplandsmuseet

långt och över 8 meter brett. Ytan inomhus uppgår till omkring 250 m², vilket ju är en acceptabel storlek även efter moderna mått. Gropen var placerad mitt för husets vägg i öster, vilket har gjort att den dels legat i och dels utanför huset. Man kan tänka sig att den utanförhögande delen varit övertäckt. Den romerske historikern Tacitus (ca 55 e.Kr. – ca 117 e.Kr.) berättar att de germanska folken hade för vana att gräva hål i jorden som bland annat tjänade som förvaringsrum för skördade produkter⁴. Dessa täck-

tes med gödsel för att hålla kyla och tjäle borta. Utifrån den beskrivningen kan sädeskornen ha förvarats som förråd i gropen som från husets insida varit åtkomlig men på utsidan varit övertäckt som skydd för att undvika fukt, frost och tjäle. Att förvara spannmål så att det håller sig torrt med de bristfälliga lagringsanordningar som stått till buds har alltid varit ett problem för "primitiva" hus-håll⁵.

Flera saker tyder på att gropen kan ha fungerat på detta vis. Gjorda dateringar tyder på att hus och grop existerat samtidigt; hus 12 har ¹⁴C-daterats till 70 e.Kr. – 210 e.Kr. och ett sädeskorn från gropen till 130 e.Kr. – 320 e.Kr. Huset hade också brunnit, åtminstone till stora delar att döma av de åtta brända stolpar som påträffades. I husets stolphål påträffades också brända sädeskorn, och av de 142 sädeskornen uppgick skalkorn till 82 %, obestämbara till 21 % samt havre och kubbvete till 1,5 % vardera. De i gropen funna kolbitarna av asp, björk och tall kan ha tillhört gropens täckningsmaterial, eller är delar av husets väggbeklädnad eller kan komma från en korg vari säden varit förvarad. Troligen är det så att vid husets brand har innehållet i gropen också brunnit.

Noter

- 1 Heidenstam 1914
- 2 Regius. Varför ser keramiken ut som den gör?
- 3 Simonson 1957, Malt. Svenska Wikipedia, Mältning. Svenska Bryggareföreningen
- 4 Germania / Cornelius Tacitus 2005
- 5 Simonson 1957

Referenser

Germania / Cornelius Tacitus; översättning från latinet, med inledning och kommentarer av Alf Önnersfors. Stockholm 2005.

Heidenstam, Verner von. 1914. Svenskarna och deras hövdingar. URL:
<http://runeberg.org/svenhovd/031.html>

Malt. Svenska Wikipedia (Acc. 2005-05-25).
URL: <http://sv.wikipedia.org/wiki/Malt>.

Mältning. Svenska Bryggareföreningen.
(ACC. 2005-05-25). URL:
<http://www.sverigesbryggerier.se/drycker/ol/tillverkning.htm>

Regius, K. Varför ser keramiken ut som den gör? InfoArtefact (Acc. 2005-05-25). URL:
<http://www.infoartefact.se/fastaknappar/artiklar/artiklar28.html>

Simonson, S. 1957. Brygging. Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid. s. 281–286. Malmö.

Per Frölund är arkeolog vid Upplandsmuseet. Han har ansvarat för ett flertal undersökningar för den nya E4:an, däribland undersökningarna vid Bredåker.